

НОВІ РОЛІ ТА ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

NEW ROLES AND FUNCTIONS OF A HIGH SCHOOL TEACHER IN MODERN CONDITIONS

Статтю присвячено вивченню нових ролей та функцій викладача вищої школи в умовах євроінтеграційного курсу України, реформування системи вищої освіти в нашій державі. Серед завдань, які стоять перед вітчизняними вищими навчальними закладами, можна підкреслити підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, запровадження студентоцентричного принципу, формування компетентностей, потреби в постійній самоосвіті, інноваційність. Ці завдання впливають на перегляд основних функцій викладача, який має не просто передавати знання студентам, а бути для них помічником, радником, мотиватором, координатором, організатором, психологом. У педагогічну науку входять нові поняття: «коуч», «фасилітатор», «тьютор», «ментор», «едвайзер» та ін. У статті наголошується, що всі вони акцентують увагу на різних аспектах взаємодії з особистістю або групою студентів. Едвайзер як практик допомагає визначитися зі шляхом професійного вдосконалення. Ментор працює індивідуально з обдарованими студентами. Коуч використовує активну інтеракцію для розкриття внутрішнього потенціалу особистості. Фасилітатор організовує систематичне відпрацювання навичок групою для поступового підвищення якості прийнятих рішень. Тьютор забезпечує єдність навчального, професійного та соціального середовища. Куратор залучає студентів до різних сфер життєдіяльності. Модератор контролює дисципліну та сприяє уникненню конфліктів. Отже, від викладача вищої школи очікують створення такої атмосфери, яка буде сприяти індивідуальному вираженню студентів, розвитку їхньої особистості, підвищенню відповідальності за отримані результати навчання, формуванню потреби в самоосвіті. У статті підкреслюється, що для цього педагог вищої школи має постійно вдосконалювати свої знання та навички, проводити науковий пошук та його результати включати в навчальний процес, підвищувати рівень своєї професійно-педагогічної культури, бути креативним, гнучким, відкритим для інновацій, готовим до змін.

Ключові слова: викладач вищої школи, тьютор, фасилітатор, коуч, едвайзер, ментор, професійно-педагогічна культура викладача ВНЗ.

The article is devoted to the study of new roles and functions of a higher school teacher in the conditions of the European integration course of Ukraine, reforming the system of the higher council in our state. Among the tasks facing domestic higher education institutions, we can emphasize improving the quality of training of future professionals, the introduction of student-centered principle, the formation of competencies, the need for continuous self-education, innovation. These tasks affect the review of the main functions of the teacher, who should not just pass knowledge to students, but to be their assistant, advisor, motivator, coordinator, organizer, psychologist. Pedagogical science includes new concepts: coach, facilitator, tutor, mentor, advisor and others. The article emphasizes that they all focus on different aspects of interaction with an individual or group of students. Advisor as a practitioner helps to determine the path of professional development. The mentor works individually with gifted students. The coach uses active interaction to reveal the inner potential of the individual. The facilitator organizes the systematic development of skills by the group to gradually improve the quality of decisions. The tutor ensures the unity of educational, professional and social environments. The curator involves students in various spheres of life. The moderator controls discipline and helps to avoid conflicts. Thus, a high school teacher is expected to create an atmosphere that will promote the individual expression of students, the development of their personality, increase responsibility for learning outcomes, the formation of the need for self-education. The article emphasizes that to do this, a high school teacher must constantly improve their knowledge and skills, conduct research and include its results in the educational process, improve their professional and pedagogical culture, be creative, flexible, open to innovation, ready for change.

Key words: high school teacher, tutor, facilitator, coach, advisor, mentor, professional and pedagogical culture of a university teacher.

УДК 378.124+377.112.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.28>

Яковенко Ю.Л.,
канд. іст. наук,
доцент кафедри історії України
і правових дисциплін
Донбаського інституту техніки
та менеджменту
ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка
Юрія Бугая»

Корзюк О.В.,
магістр менеджменту, асистент
кафедри менеджменту
Донбаського інституту техніки
та менеджменту
ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка
Юрія Бугая»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформування освіти в Україні, враховуючи потреби часу, суспільства у професіоналах, активних громадянах, а також євроінтеграційний курс нашої держави, знаходиться в активній фазі. Усі ланки системи освіти змінюються, щоб бути сучасними, готувати дітей до дорослого життя, дати знання та сформувати комплекс корисних навичок (навчити їх критично мислити, адаптуватися до змін, бути стійким до стресів, працювати з великими обсягами інформації, привити потребу навчатися протягом усього життя і т. д.). Щоб досягти цієї мети, слід переглянути і ролі вчителів

різних навчальних закладів у нових умовах. Педагог ХХІ століття відрізняється поліфункціональністю, багатоаспектністю своєї діяльності. Кардинально змінюється роль викладача вищої школи. Він давно перестав виконувати функції простої передачі знань, які студенти мають заучити. Викладач ВНЗ повинен багато чого вміти сам, щоб навчити цьому інших. Він має бути особистістю та бачити особистість в інших. Має займатися самоосвітою, щоб привчати до цього студентів. Викладач повинен швидко адаптуватися до нових умов, щоб бути цікавим, досягати успіху в професійній і науковій діяльності, а також засвоювати нові види

та форми роботи, враховуючи появу дистанційної форми навчання, поширення відкритих навчальних курсів, розвиток комп'ютерно-інформаційних технологій і т. п. У XXI столітті він перестає бути просто викладачем, а починає виконувати нові функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми зміни функцій та ролей викладача в сучасних умовах присвячено багато наукових праць. Система освіти в Україні реформується, переглядаються і вимоги до педагогів вищої школи. Дослідники вивчають зарубіжний досвід [1], окремі інновації в розумінні ролі викладача вишу (наприклад, викладач як фасилітатор, як коуч) [2; 3], перелік вимог до педагога вищої школи в сучасних умовах [4]. Дослідження цієї теми можна продовжувати, оскільки діяльність викладача на сучасному етапі розвитку суспільства змінюється, вона є багатоаспектною та досить напруженою, а запровадження інновацій в освітній процес часто стикається з низкою труднощів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни в системі вищої освіти вимагають від викладачів швидкої адаптації, прийняття на себе нових функцій та ролей, постійного самовдосконалення, підвищення професійно-педагогічної культури. Діяльність педагога вищої школи ускладнюється, отже, ми пропонуємо розглянути особливості сучасного освітнього простору з позиції безпосередніх учасників та керівників навчального процесу студентів. Зазначена проблема є актуальною. Об'єктом дослідження є педагогічна діяльність викладачів у сучасних умовах модернізації та реформування вищої освіти. Предмет дослідження – актуальні функції та ролі педагогів вищої школи.

Мета статті. Мета роботи – дослідити нові соціальні ролі викладача вищого навчального закладу в Україні на сучасному етапі розвитку держави і суспільства, проаналізувати комплекс нових умінь та навичок, які допоможуть досягати наукових та педагогічних цілей.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI століття перед вищою освітою у цілому постало декілька питань та проблем:

- включення системи освіти в Україні в світовий та європейський освітній простір;
- збереження при цьому самобутності української культури;
- шляхи ефективного реформування і реструктуризації ВНЗ;
- зміна ролей викладача, нові вимоги до його професійної діяльності, зокрема професійна мобільність та адаптивність;
- перехід від передачі знань студентам до формування компетентностей;
- формування потреби в знаннях, у постійній самоосвіті та самовдосконаленні протягом життя;

– впровадження інноваційних технологій навчання та розвитку [5, с. 48].

Щоб відбулися корінні зміни в системі вищої освіти України, як бачимо, багато що залежить від викладачів. Вони повинні добре знати свій предмет, уміти навчати інших, якісно готуватися до занять, розробляти методичні матеріали, пробувати нові методи викладання та контролю, продовжувати вивчати нове, займатися науковою діяльністю, результати якої включати в освітній процес. Також вони виконують виховну та розвиваючу функцію, сприяючи формуванню комунікативних навичок, соціального інтелекту студентів. Самі студенти при цьому перестають бути об'єктами впливу. Викладач залучає їх до підготовки та проведення різних аудиторних та позааудиторних занять, привчає до рефлексії та самоконтролю, виконує функції куратора [5, с. 49]. Тобто вимагуються нові ролі, функції педагогів у вищих навчальних закладах. Викладач є мотиватором, натхненником та авторитетом для студентів, що накладає на нього обов'язок безперервного професійного та особистого вдосконалення [6, с. 145].

Дослідження американських учених Michael Theall та Raoul A. Arreola щодо соціальних ролей, які на сучасному етапі розвитку суспільства має виконувати викладач, показало, що, крім базових функцій (експерт зі свого предмету, практик, дослідник), він має виконувати додаткові функції, пов'язані з мета-професійними навичками. Педагог вищої школи має вміти складати навчальні програми курсів, критично оцінювати власне викладання з метою його вдосконалення, проводити дослідження й у галузі методології. Також йому потрібні знання та навички з теорії навчання й учіння, розвитку особистості студента та групи у цілому, психометрії, управління конфліктами, ресурсами та персоналом, риторики, стилів комунікації, інформаційних технологій, графічного дизайну, написання програм, фінансів. Окрім того, викладач має підтримувати загальну політику закладу, в якому працює [1, с. 109]. Отже, виходячи з результатів згаданого дослідження, вимагуються й нові ролі викладача, з якими можна погодитися: експерт, практик, дослідник, методист, психолог, організатор, менеджер, консультант, оратор, умілий користувач ПК.

Цікавим досвідом, який Україна може перейняти у США, є створення міждисциплінарних курсів, які передбачають співпрацю колег з одного або різних вищих навчальних закладів на етапах планування, розроблення, викладання, контролю знань студентів та оцінювання (team teaching) [1, с. 110]. У Донбаському інституті техніки та менеджменту ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая» (м. Краматорськ) у позааудиторний час раз на рік у лютому (до Міжнародного дня рідної мови)

проводиться невеличке заняття з історії зарубіжної культури англійською мовою (тема «Культура Великобританії») для студентів різних курсів.

Для вдосконалення системи української вищої освіти зарубіжний досвід є корисним, але варто враховувати національні чинники та вітчизняний досвід. У Донбаському інституті техніки та менеджменту МНТУ було проведено анкетування серед студентської молоді. Анкета включала питання про особистість викладача, його знання, вміння, навички, особисті якості. Було опитано 56 студентів першого та другого курсів різних спеціальностей. На першому місці респонденти поставили почуття гумору викладача. Також велике значення, на їхню думку, мають глибоке та всебічне знання свого предмета, включення в лекційний матеріал прикладів із життя та практики, проблемних завдань, актуальних знань. Окрім того, студенти прагнуть до більшого взаєморозуміння, очікують підтримки від викладачів у складних ситуаціях. Частина респондентів відзначила вимогливість, а інші – відкритість до інновацій у начальному та виховному процесі.

Отже, аналізуючи нові ролі викладача вищої школи у сучасних умовах, враховуючи світовий досвід, ми бачимо в ньому інтерпретатора інформації, комунікатора, модератора, фасилітатора, тьютора, ініціатора навчальних та творчих дій, генератора ідей, координатора [6, с. 145].

Робота тьютора спрямована на суб'єктний досвід студента. Як керівник навчальної групи викладач проводить практичні заняття, підбирає завдання, надає допомогу студентам під час вибору методів та засобів досягнення навчальних цілей, під час вирішення навчальних проблем і підготовки атестаційних робіт, фіксує досягнення [6, с. 146]. Тьютор забезпечує єдність навчального, професійного та соціального середовища, створює механізми зворотного зв'язку [6, с. 146]. Так, у Донбаському інституті техніки та менеджменту МНТУ викладачі використовують можливості Viber для забезпечення такого зв'язку: створюється постійно діюча група, відкриваються можливості для діалогу, своєчасної реакції на запитання і проблеми, уся необхідна інформація надається всім студентам одночасно. Під керівництвом тьютора студенти формують власну стратегію навчання, налагоджують необхідні зв'язки, формують діяльнісний простір. Отже, тьюторський супровід – це технологія, спрямована на створення умов виявлення, реалізації та розвитку індивідуальних можливостей студентів [6, с. 146]. Він залежить від моделі навчання [7, с. 68].

Викладач-модератор контролює дисципліну в аудиторії, на курсі, знає про всі події, які відбуваються в колективі, вивчає психологічні можливості студентів, знаходить вихід зі складних ситуацій. Результатом його діяльності є відсутність

конфліктів, спорів, комфортна атмосфера довіри [6, с. 148–149]. У даному разі викладачеві знадобляться знання з психології, конфліктології, набір відповідних навичок.

Викладач як фасилітатор надає студентам спеціальні технології групової роботи для створення певного продукту, супроводжує пошук вирішення проблеми. Технологія фасилітації передбачає визначення мети роботи, учасників, етапів, послідовності завдань, особливостей комунікації, об'єднання енергії та здібностей членів групи, поступове підвищення якості прийнятих рішень, відповідальності студентів, управління навчальною груповою діяльністю з метою вироблення нових навичок, вдосконалення вже наявних [6, с. 151–152; 2, с. 231].

В освітньому процесі дедалі більше використовуються нові педагогічні технології, наприклад тренінг. Викладач як тренер (коуч) забезпечує інтенсивну групову взаємодію з набуття конкретних навичок, активність учасників, позитивну атмосферу та зворотний зв'язок [8]. Він розкриває внутрішній потенціал особистості, розвиває її через делегування відповідальності, освоює інноваційні методики, створює умови для пошуку студентами важливих цілей та темпу просування до них [3, с. 84].

У Донбаському інституті техніки та менеджменту МНТУ існує практика проведення тренінгів для студентів та викладачів як частина навчального процесу та професійного вдосконалення. Для цього запрошуються тренери з інших організацій, а також деякі викладачі пробують себе як розробники та організатори тренінгів з ораторського мистецтва, гендерної рівності, тайм-менеджменту, написання резюме англійською мовою, уникнення конфліктів. Наш досвід показав ефективність такої форми роботи зі студентами, зростання довіри з їхнього боку до викладачів.

Куратор студентської групи – це педагог, який використовує різноманітні види та форми виховної роботи з метою організації системи відносин між студентами, яка буде сприяти індивідуальному вираженню та розвитку особистості кожного з них. Він слідкує не лише за реалізацією студентів як майбутніх професіоналів, а й залучає їх до інших сфер життєдіяльності. Куратор інформує про важливі події у ВНЗ, організує збори, проводить культурні, пізнавальні, дозвіллієві заходи, сприяє налагодженню доброзичливих відносин з іншими, контролює відвідування занять студентами, їх успішність, проводить профілактичну роботу стосовно шкідливих звичок та протиправної поведінки і т. д. [6, с. 153–154].

У педагогічній науці та практиці також зустрічається поняття «ментор». Воно передбачає роботу з обдарованими дітьми, які демонструють високі показники успішності та чий потенціал ще

не розкритий повністю [9, с. 4–5]. До функцій ментора дослідники відносять, зокрема, інтелектуальне стимулювання, емоційну підтримку та захист, набуття пізнавальної впевненості. Академічне менторство передбачає опікування конкретним учнем задля розкриття його потенціалу в певній сфері тим учителем, який має з ними спільні інтереси [9, с. 5]. Професійне менторство дає змогу студенту набути досвід опанування в певній професії, спробувати себе в бізнесі, передбачає допомогу в професійній діяльності. Отже, ролі ментора у вищому навчальному закладі можуть виконувати викладачі, роботодавці, студенти старших курсів по відношенню до молодших [9, с. 6].

Едвайзер, або радник, консультант, виступає практиком та може допомогти студентам вибрати тему дослідження, роботу для стажування та після закінчення ВНЗ, дисципліну за вибором [10].

Щоб сучасний викладач міг ефективно виконувати всі перераховані функції, необхідні умови для його інтелектуального розвитку, професійного зростання, систематичної науково-дослідної роботи. Ми мало говоримо про те, що викладач знаходиться в атмосфері інтенсивних вербальних та емоційних контактів із великою кількістю людей, тривалого інтелектуального напруження, ненормованості робочого часу, частих позаштатних ситуацій [4]. У сучасних умовах реформування вітчизняної системи освіти відповідно до європейських цінностей він має перебудовувати свою свідомість, ментальність, усвідомити себе учасником змін [11].

Важливим шляхом реалізації усіх функцій педагога є його доступ до бібліотек, які насичені різноаспектною літературою, архівів, комп'ютерних мереж, іноземних джерел інформації, баз даних. Тут постає питання володіння іноземними мовами, що значно розширить доступ до навчальної, методичної, наукової інформації [4]. Окрім того, тут варто нагадати про необхідність високого рівня розвитку критичного мислення для швидкого та ефективного опрацювання масиву інформації. Для цього одним із напрямів професійного самовдосконалення має бути проходження тренінгів та курсів із розвитку критичного мислення. Якщо викладач сам не володіє його інструментами, як він може навчати цьому інших? Окрім того, запорукою успіху в професійній сфері стане великий обсяг пам'яті.

Щоб полегшити запам'ятовування, викладачам можна рекомендувати низку мнемотехнічних прийомів. По-перше, складання розширених та стислих конспектів лекцій, зручних у використанні, редагуванні та доповненні. Вони повинні включати проблемні питання, які лектор на різних етапах аудиторного заняття ставить студентам. У роздрукованому вигляді конспекти повинні мати вільну колонку, щоб викладач міг робити помітки,

вписувати додаткові приклади, випадки з життя, казуси, визначення незрозумілих студентам понять, тобто ретельно готуватися до заняття, а потім проводити рефлексію. Наведення прикладів є важливою частиною будь-якої лекції, оскільки яскраве враження від них стане запорукою кращого запам'ятовування інформації студентами. Під час пояснення складних моментів варто використовувати асоціації. Звичайно, лектор не може буквально читати конспект, тому під час підготовки до лекційного заняття можна використати метод римської кімнати, або ланцюжок Цицерона. Це старовинний, але простий метод запам'ятовування великих текстів, який базується на зв'язку матеріалу, який треба запам'ятати, з частинами добре відомого приміщення. Матеріал поділяється на частини, заучується у різних кутках кімнати. Під час його відтворення викладач подумки переміщується у знайомому приміщенні і пригадує частини лекції [12, с. 277]. Важливою частиною роботи викладача є структурування навчального або наукового матеріалу. У нагоді стануть ментальні карти, які спрощують сприйняття матеріалу, показують логічні зв'язки [12, с. 277–278]. Викладач має навчити студентів складати ментальні карти, оскільки це буде сприяти розвитку вміння аналізувати, узагальнювати, виділяти головне.

Обов'язковою складовою частиною роботи викладача є наукова діяльність із можливістю публікації результатів своїх наукових пошуків у книгах, журналах, представлення їх на конференціях, зустрічах, форумах. У цьому разі потрібен постійний доступ до мережі Інтернет, щоб педагог отримував актуальну інформацію про наукові заходи, вміння користуватися ПК, корисними комп'ютерними програмами [4].

Нововведенням останніх років є академічна мобільність викладачів із метою налагодження наукових зв'язків, обміну інформацією та досвідом у ході зарубіжного стажування, виступу на міжнародних конференціях, семінарах, участі в спільних міжнародних проєктах [4]. Для цього також необхідне знання іноземної мови.

Викладач ВНЗ має постійно поповнювати багаж знань із тих дисциплін, які він викладає, проводити наукові пошуки з окремих питань, щоб студенти отримували об'єктивну та сучасну інформацію. Він має займатися протягом життя самоосвітою одразу у декількох напрямках: розширення професійних, педагогічних, методичних, наукових знань, засвоєння інноваційних технологій, прогресивного педагогічного досвіду [4]. Викладач ВНЗ має усвідомити, що в сучасних умовах студент виступає як замовник освітніх послуг, бажає більш комфортного та якісного навчання [11]. Отже, він має бути гнучким та креативним. При цьому важливе вміння до самоорганізації з метою ефективного використання часу: планування своєї діяльності,

самодисципліна, відповідальність, режим дня, раціоналізація діяльності [4].

Перераховані вище якості, знання та вміння викладача вищої школи входять у поняття «професійно-педагогічна культура», яке ми розуміємо як майстерність, мистецтво педагога, особливий вияв володіння наукою навчання, виховання, розвитку особистості. Вона є особливою діяльністю, яка відрізняється специфічністю, автономністю, поліфункціональністю [4].

Актуальність проблеми зміни вимог до викладача зумовлена реформуванням системи вищої освіти України, євроінтеграційним курсом нашої держави. Дослідження цієї проблеми показало поліфункціональність та специфічність цього виду діяльності.

Висновки. Реформування системи вищої освіти, підвищена увага до питань якості освітніх послуг, академічної доброчесності, входження України до європейського освітнього простору спричинили дискусію навколо нових ролей та функцій викладачів. Очевидно, що проста передача готових знань нікому не цікава та не потрібна. Студент має виступати суб'єктом навчального процесу, учасником процедур із його вдосконалення. Включаючись у європейський освітній простір, необхідно підвищувати якість вищої освіти, формувати у студентів набір компетентностей, постійну потребу в знаннях, самоосвіті, самовдосконаленні, впроваджувати інновації, забезпечувати мобільність учасників навчального процесу. Це впливає на появу нових функцій викладачів. Педагоги вищої школи зараз виступають як теоретики, практики, оратори, організатори, експерти, дослідники, методисти, психологи, менеджери. У педагогічну теорію та практику входять нові поняття: «тьютор», «фасилітатор», «модератор», «коуч», «ментор», «едвайзер» та ін. Аналіз міжнародної практики дає змогу більш чітко визначити сутність цих понять, особливості нових функцій викладача вищої школи. Едвайзер як практик допомагає студентам вибрати тему для дослідження, дисципліну для вивчення або роботу. Ментор забезпечує зростання обдарованості окремих студентів. Коуч будує заняття як активну співпрацю всіх його учасників. Фасилітатор об'єднує енергію групи для досягнення поставленої мети навчання. Модератор уміє уникати конфліктних ситуацій. Тьютор забезпечує єдність навчального, професійного та соціального середовища. В умовах реформування системи вищої освіти в Україні викладач має усвідомити себе учасником змін, щоб ефективно виконувати свої функції. Важливу роль відіграють вільний доступ до баз інформації, знання іноземних мов, великий обсяг пам'яті, високий рівень розвитку критичного мислення, гнучкість, креативність, мобільність. Від рівня професійно-педагогічної культури викладача, його вміння адаптуватися до

нових умов залежить ефективність його освітньої, наукової, методичної, виховної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. М'ясоїд Г.І. Сучасні вимоги до викладача вищої школи: огляд тенденцій світової педагогічної практики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 3(47). С. 107–113.
2. Волкова Н.П., Степанова А.А. Фасилітатор як важлива позиція сучасного викладача вишу. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2018. № 1(15). С. 228–234.
3. Романова С.М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, психологія»*. 2010. № 3. С. 83–97.
4. Мирончук Н.М. Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки. *Професійна освіта: андрагогічний підхід* : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : О.О. Євенок, 2018. С. 146–172. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/27786/1/Мирончук%20Н.М.pdf>.
5. Стрига Е.В. Ролі викладача вищого навчального закладу. *Наука і освіта*. 2013. № 5. С. 48–50. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_5_15.
6. Гвозд'їн С., Устянська О. Професійні ролі викладача вищої школи у підготовці майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1–2(24–25). С. 141–160.
7. Рязанцева О.В. Основні уміння викладача дистанційної системи освіти, що сприяють успішній організації навчального процесу. *Збірник наукових праць. Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 55. С. 64–73.
8. Керик О. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери. *Молодь і ринок*. 2015. № 2(121). С. 136–140. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Mir_2015_2_30.
9. Бойченко М.А. Менторство як форма підтримки обдарованих і талановитих у країнах ЄС та США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 7(41). С. 3–9.
10. Кос І.Ю. Тьютори, коучі і едвайсери – хто вони? *Науково-практична конференція «Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ»*. 2019. 13 квітня. URL : <http://conf.zippo.net.ua/?p=202>.
11. Зеленська Л.Д. Викладач вищого навчального закладу в умовах сучасних викликів. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності* : матеріали методологічного семінару НАПН України, 24 березня 2016 р. С. 269–274. URL : https://www.researchgate.net/publication/330937880_VIKLADAC_VISOGO_NAVCALNOGO_ZAKLADU_V_UMOVAN_SUCASNIH_VIKLIKIV.
12. Оленець С.Ю. Технології ефективного засвоєння інформації під час навчання у вищому навчальному закладі. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2016. Т. 16. Вип. 2. С. 275–278. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsm_2016_16_2_65.